

CÜMLENİN
ÖGELERİ 1

TEMEL ÖGELER

YÜKLEM

Tüm sorular yükleme yöneltilir.

ÖZNE

"Ne, kim?"

Nesne ile karıştırılmaması için
önce özne bulunmalıdır.

GERÇEK
ÖZNE

SÖZDE
ÖZNE

GİZLİ
ÖZNE

YARDIMCI ÖGELER

YER
TAMLAYICISI

"Nereye, nerede, nereden?"

"Kime, kimde, kimden?"

"Neye, nede, ne(y)den?"

ZARF
TAMLAYICISI

"Nasıl, ne zaman, ne kadar,
neden, ne için, kimle, neyle?"

NESNE

"Neyi, kimi?"

"Ne?"

BELİRTİLİ
NESNE

BELİRTİSİZ
NESNE

ÖGELER BULUNURKEN NELERE DİKKAT EDİLMELİ?

1. İlk önce yüklem bulunmalıdır.
2. İkinci olarak özne bulunmalıdır. Doğru sıra takip edilmezse ögeler yanlış tespit edilebilir.
3. Daha sonra sırayla nesne ve tümleçler bulunur.
4. Cümledeki bazı ifadeler "cümle dışı unsur"dur.

Bunlar:

- Ünlemler, hitaplar, bağlaçlar, ara sözlerdir. (Bu konuya daha sonra tekrar değinilecek.)
- 5. Ögeler bulunurken bazı ifadeler bölünmemelidir.

Bunlar:

- Tamlamalar
- İkilemeler
- Unvan Grupları, Sayı Grupları, Saat grupları
- Edat, Bağlaç, Ünlem Grupları
- Fiilimsi Grupları
- Birleşik Fiiller
- Deyimler

TEMEL ÖGELER

1. YÜKLEM

- Cümlede oluş, iş ve hareket bildiren kelime veya kelime grubudur.
- İsim veya fiil olabilir.

ÖRNEK:

Çocuk çok çalıştı.

Bu çocuk çalışkandır.

Yukarıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerin her ikisi de yüklemidir. Birincisi fiil ikincisi isimdir.

- Bütün ögeler bulunurken soru yükleme sorulur.
- Yüklem bir yargı bildirir. Cümlede birden fazla yüklem varsa birden fazla yargı var demektir.
- Yükleme bulunmayan cümlelere "eksilteli cümle" denir.

ÖRNEK:

Kiminin parası, kiminin duası...

Yukarıdaki cümlelerin yüklemi "önemlidir, kıymetlidir, vardır" gibi ifadeler olabilir. Ancak burada verilmediği için bu bir eksilteli cümledir.

TEMEL ÖGELER

2. ÖZNE

- Yüklemden sonra bulunması gereken ögedir. Bu sıralama karışırsa öznenin nesne ile karıştırılması muhtemeldir.
- Bir cümlede bildirilen işi yapan, yüklem bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şeydir.
- "Olan ne, yapan kim?" şeklinde "...an ne, ...an kim?" sorularının cevabı özneyi verir. Soruyu sadece "Ne, kim?" olarak sorarsak cevabı nesne ile karıştırmamız muhtemeldir.

GERÇEK ÖZNE

- Cümlede yer alan öznedir.

ÖRNEK:

Covid-19 tüm dünyayı etkiledi.

Soru: Etkileyen ne?

Cevap: Covid-19 (Gerçek Özne)

ÖRNEK:

Ben bu virüs için tedbirimi aldım.

Soru: Tedbir alan kim?

Cevap: Ben (Gerçek Özne)

GİZLİ ÖZNE

- Cümlede bulunmamasına rağmen şahıs eklerinden çıkarabileceğimiz öznedir.

ÖRNEK:

Uzaktan eğitimin devam edeceğini duyurdu.

Soru: Duyuran kim?

Cevap: O (Gizli Özne)

ÖRNEK:

Hiçbir şey yemedim.

Soru: Yemeyen kim?

Cevap: Ben (Gizli Özne)

SÖZDE ÖZNE:

- Aslında işi yapan değil, işten etkilenen öznedir.
- "Başkası tarafından" anlamı vardır.

ÖRNEK:

Tüm videolar internet sitemize yüklendi.

Soru: Yüklenen ne?

Cevap: Tüm videolar (Sözde Özne)

Yukarıdaki cümlede videoların başkası tarafından yüklendiği anlamı var.

YARDIMCI ÖGELER

1. NESNE

- Yüklemin bildirdiklerinden etkilenen ögedir.
- "Belirtili" ve "belirtisiz" olmak üzere ikiye ayrılır.
- Özneden sonra bulunmalıdır.

A. BELİRTİLİ NESNE

- Yükleme sorulan "Neyi, kimi?" sorularının cevabıdır.
- Belirtme hâli ekini alır.

ÖRNEK:

Hiçbir şeyi unutmadım.

Yüklem: unutmadım

Soru: Unutmayan kim?

Cevap: ben (Gizli Özne)

Soru: Ben neyi unutmadım?

Cevap: hiçbir şeyi (Belirtili Nesne)

B. BELİRTİSİZ NESNE:

- Yükleme sorulan "Ne?" sorusunun cevabıdır.

ÖRNEK:

Ayşe tavuk yedi.

Yüklem: yedi

Soru: Yiyen kim?

Cevap: Ayşe (Özne)

Soru: Ayşe ne yedi?

Cevap: tavuk (Belirtisiz Nesne)

2. DOLAYLI TÜMLEÇ
(YER TAMLAYICISI)

Yükleme sorulan şu soruların cevabı dolaylı tümleci verir:

- Nereye, nerede, nereden
- Kime, kimde, kimden
- Neye, nede, ne(y)den

ÖRNEK:

Her yerde senin ders notların var.

Yüklem: var

Soru: Var olan ne?

Cevap: senin ders notların (Özne)

Soru: Senin ders notların nerede var?

Cevap: her yerde (Yer Tamlayıcısı)

ÖRNEK:

Bakan Koca, gazetecilere selam verdi.

Yüklem: selam verdi

Soru: Selam veren kim?

Cevap: Bakan Koca (Özne)

Soru: Bakan Koca kime selam verdi?

Cevap: gazetecilere (Yer Tamlayıcısı)

YARDIMCI ÖGELER

3. ZARF TUMLECI

- Yükleme sorulan "Nasıl, ne zaman, ne kadar, neden, ne için, kimle, neyle?" sorularının cevabıdır.

ÖRNEK:

Hiçbir zaman unutmadım.

Yüklem: unutmadım

Soru: Unutmayan kim?

Cevap: ben (Gizli Özne)

Soru: Ben ne zaman unutmadım?

Cevap: hiçbir zaman (Zarf Tamlayıcısı)

NOT:

- "-e, -de, -den" hâl ekleri zaman, sebep ve amaç bildirdiğinde yer tamlayıcısı değil zarf tamlayıcısı olur.

ÖRNEK:

Seni gördüğümde günüm güzelleşiyor.

Yüklem: güzelleşiyor

Soru: Güzelleşen ne?

Cevap: günüm (Özne)

Soru: Günüm ne zaman güzelleşiyor?

Cevap: seni gördüğümde (Zarf Tamlayıcısı)

NOT:

- "İleri-geri, aşağı-yukarı, içeri-dışarı" gibi sözcükler yalın hâlde kullanıldığında zarf tamlayıcısı olur.

ÖRNEK:

Dışarı çıkma. (dışarı: z.t.)

Dışarıya çıkma. (dışarıya: y.t.)

Dışarıyı özlüyorum. (dışarıyı: belirtili n.)

NOT:

- Soru sözcüklerinin cevabı hangi ögeyi bulduruyorsa sözcük o ögeye aittir.
- Bu durumda zorlanıyorsa soru sözcüğünü çıkarıp onun yerine cevabını yazarak ögeleri tekrar bulabiliriz.

ÖRNEK:

Gençliğim nerede saklı?

Bu cümlede "nerede" sözcüğü yer tamlayıcısıdır.

Yüklem: saklı

Soru: Saklı olan ne?

Cevap: gençliğim (Özne)

Soru: Gençliğim nerede saklı?

Cevap: anılarda, şiirlerde vs. (Yer Tamlayıcısı)

ARA SÖZ VE CÜMLE
DIŞI UNSUR

- Cümlede hiçbir ögeye bağlı olmayan ve herhangi bir ögenin açıklayıcısı olan kısma "ara söz" denir. Ara sözler cümle biçimindeyse "ara cümle" adını alır.
- Ara sözler bağlaçlar, hitaplar, ünlemler gibi cümle dışı unsurdur.

ÖRNEK:

Siyah kalemim, sınavlardaki uğurum, kayboldu.

Yüklem: kayboldu

Soru: Kaybolan ne?

Cevap: siyah kalemim (Özne)

"Sınavlardaki uğurum" ara sözü bu cümlede öznenin açıklayıcısıdır.

ÖRNEK:

Ey Türk Gençliği!

Bu ifadenin tamamı seslenme olduğu için "cümle dışı unsur"dur.

CÜMLE VURGUSU

1. FİİL CÜMLELERİNDE VURGU

- Yüklemi fiil olan cümlelerde vurgu, yüklemden önceki sözcük ya da sözcük öbeği üzerindedir.
- Devrik cümlelerde de ilk kural geçerlidir ancak yüklem cümlede en başındaysa vurgu yüklemdedir.

ÖRNEK:

Ben bunu hiçbir zaman unutmadım.
Ben unutmadım hiçbir zaman bunu.
Unutmadım hiçbir zaman ben bunu.
(Yüklem: unutmadım)

2. İSİM CÜMLELERİNDE VURGU

- Yüklemi isim soylu sözcük olan cümlelerde vurgu yüklemdedir.

ÖRNEK:

Sen gökyüzümsün.
(Yüklem: gökyüzümsün)

3. SORU CÜMLELERİNDE VURGU

- Soru sözcükleri ile kurulan soru cümlelerinde vurgu, cümlede soru anlamını sağlayan sözcüktedir.

ÖRNEK:

Gençliğim nerede saklı?
Sars virüsüne karşı aşığı bulan kimdi?

4. "DE" Lİ, "Mİ" Lİ VE "Kİ" Lİ
CÜMLELERDE VURGU

Soru edatı olan "mi", bağlaç olan "ki" ve "de"; vurguyu kendinden önceki ögeye çeker.

ÖRNEK:

Bize hiç mi söylemeyecektin?
Sen de böyle düşündün demek!

5. ŞART CÜMLELERİNDE VURGU

Bu cümlelerde vurgu, şart kipinin bulunduğu ögededir.

ÖRNEK:

Bu gelen öğretmense yaşadık!